

Marcel Koprol

RAZLIČNOST POGLEDOV NA DRŽAVE NA VZHODNIH MEJAH EU

Napačne predpostavke EU pri obravnavanju vzhodne sosesčine.-

Čeprav so v preteklih letih države članice EU v svoji zunanji strategiji veliko politične energije in sredstev vlagale v svoj projekt Vzhodnoevropske sosesčine¹, se naši odnosi z državami Vzhodnoevropske sosesčine vztrajno zatikajo. Čedalje razločnejše se kaže, da so bila evropska izhodišča za sodelovanje povsem ne inovativna, odmaknjena od realnosti in zato tudi zgrešena, saj gre za veliko bolj zapleteno geopolitično območje, kot ga je EU pričakovala. Zato je uporabljeni pristop pri poskusih ustvarjanja ugodnega bilateralnega okolja naletel na številne zapletene probleme notranje politične družbene realnosti, ki spremljajo zelo kompleksni politični in družbeni razvoj regije. Dodatno težavo pa povzroča tudi nedorečenost skupnih evropskih politik, ki, za notranje dileme v šestih državah na evropski vzhodni zunanji meji, zaradi uporabljenega zgrešenega evropskega pristopa, ne najde dovolj hitrega in uspešnega odgovora. Enoznačne in vse deležnike splošno uporabljive rešitve namreč niso mogoče.

Takoj velja poudariti, da so bile v pristopu EU k regiji prezrte zelo pomembne in za države omenjene regije značilne razlike, ki jih razločno ločijo od okolja EU: notranje napetosti v teh šestih državah niso posledica geopolitičnih raznolikosti, ki jih posebljata in zaradi katerih bi se spopadala Zahod in Vzhod, kot bi to zelo radi svetovni skupnosti predstavljali tudi nekateri redki in bolj zahodnim vplivom naklonjeni politiki iz omenjenih držav, ampak jih skoraj v celoti zaznamuje notranji spopad nove elite in še politično nezrelega, čeprav počasi "odraščajočega" domačega okolja, ki ga z veliko težavo zlagoma oblikujejo številčno prešibke domače NVO, da bi bile sposobne od elit tudi bolj odločno zahtevati odgovornost za njihovo početje.

¹ Mišljene so naslednje države: Azerbajdžan, Armenija, Belorusija, Gruzija, Moldavija in Ukrajina (op. avtorja).

Zato je bila uporaba podobnih podlag za sodelovanje z Vzhodnoevropsko soseščino, kot jih je v devetdesetih letih prejšnjega stoletja EU uporabila pri demokratizaciji in kasnejšem vključevanju Srednjeevropskih držav v razširjeno družino EU, velika napaka. Kot vedno so slabo informirani bruseljski politiki zmotno menili, da se bodo v primeru omenjenih vzhodnoevropskih držav srečali s podobno skupino držav, ki se želijo hitro demokratizirati in nato dokončno pobegniti iz družbenih spon ostankov nekdanjega sovjetskega sistema. Pričakovali so, da bodo v teh državah naleteli na prijateljski sprejem, na katerem se bodo pogovarjali s političnimi predstavniki večinskih in EU naklonjenih strank, ki si želijo, da se njihova država čim hitreje zateče pod okrilje evropskih demokratičnih vrednot in vladavine prava. Toda spoznali so, da so odnosi in notranje razmere v teh novo nastalih državah veliko bolj kompleksni in precej drugačni, saj so bile že na samem začetku lokalne želje in pripravljenost za reformiranje zelo šibke.

Dodatno zaplete pri izvajanju tega segmenta evropske zunanje strategije je povzročila nepotrebna izjava ameriškega predsednika, ki je že v začetnih dneh svojega mandata izjavil, da si želi "skleniti politični posel" z ruskim predsednikom Putinom: mednarodno okolje, s tem pa tudi države članice EU, je zajela še dodatna nervoza, saj so od novega predsednika pričakovali odločno podporo njihovim naporom. Refleksni odziv evropskih politikov pooseblja misel, da tak ameriški pristop naznanja nastanek nove geopolitične fronte prav na ozemljih novih držav, ki ležijo med zunanjo vzhodno mejo EU in mejo Ruske Federacije, kar pa je za evropske države strateško povsem nesprejemljivo. Izziv, s katerim se zdaj soočajo države članice EU, zahteva še bolj potrpežljivo in truda polno politično delovanje, ker se je zaradi novih razmer, na eni strani treba izogibati nevarnim napetostim in zaostrovanjem, na drugi strani pa s primernim pristopom še naprej zadrževati rahlo odškrtnjena vrata vsem morebitnim kasnejšim pozitivnim signalom, ki bi (bodo) prihajale iz regije.

Različnost interesov novih držav na evropskem vzhodnem prostoru.

Opazno je, da EU državam svoje vzhodne soseščine v resnici ponuja zelo podoben model programa sodelovanja v zameno za izvajanje reform in demokratizacijo notranje političnega sistema, ki je bil tako uspešen v primeru Srednjeevropskih držav, vendar brez najbolj pomembnega zagotovila za končno članstvo v naši integraciji. Ob tem pa so evropski politiki in bruseljska birokracija zanemarili tudi nekaj drugih bistvenih razlik, ki preprečujejo, da bi bil ponujen in preizkušeni "Srednjeevropski model" uspešen tudi v "Vzhodnoevropskem" primeru.

Pri teh državah močno izražene želje po preobrazbi v parlamentarne demokracije zahodnega tipa, kot jih poznamo v državah članicah EU, namreč niso tako globoko družbeno sociološko in kulturno zakoreninjene, da bi jih te vezi trdneje povezovala z evropskim Zahodom. Za Srednjeevropske države je bila integracija v EU prevladujoč diskurz, ki je združil vse družbene sloje v državi, saj je pomenil vrnitev v okolje, v katerem so nekoč že bili. Zato je EU lahko te procese brez prevelikih naporov spremljala in tudi usmerjala. V šesterici držav naše vzhodne soseščine pa temu ni tako.

Kot rečeno, poskusi demokratizacije Vzhodnoevropske soseščine so bili v strategiji naše integracije deležni zelo podobnega pristopa, kot so ga bile deležne Srednjeevropske države. Toda razvoj dogodkov je kmalu pokazal, da ta skupina držav ni niti malo podobna državam Srednje Evrope, ki so z velikansko enotnostjo in energijo začele – in tudi zaključile – projekt svojega notranje političnega spreminjanja in vključevanja v EU. Pri državah naše vzhodne soseščine pa je motivacija za reforme opazno šibkejša, korupcija je zelo globoko zakoreninjena, rusko nasprotovanje njihovim evropskim težnjam veliko močnejše. Zato je tudi evropska pripravljenost za podporo tem državam, žal, opazno manjša, kar potrjuje tudi dejstvo, da niti eni od šestih držav ni bilo dano zagotovilo o članstvu v EU².

Tudi pot do samostojnosti v šesterici držav Vzhodnoevropske soseščine je bila drugačna, nekateri sodobni zgodovinarji in politični analitiki jo celo opisujejo na način, "da se je zgodila skoraj po naključju", ko je nekdanja mogočna Sovjetska zveza razpadla in novo nastajajoča kremeljska elita še ni bila sposobna obvladovati notranje političnih razmer na celotnem njenem nekdanjem ozemlju. Zato procesi njihovega osamosvajanja niso bili zaznamovani z enakimi emocijami in pričakovanji, kot se je to dogajalo z državami nekdanjega sovjetskega vpliva v Srednji Evropi. In resnici na ljubo je treba zapisati, da jim v času njihovega nastajanja evropski Zahod zato tudi ni predstavljal tiste prevladujoče spodbude in motiva za morebitno hitro in dosledno preslikavo zahodnoevropskih demokratičnih standardov ter vrednot. In tu tičijo primarni razlogi za počasno politično preoblikovanje družbenih odnosov, ki v teh državah zaznamuje notranje politični razvoj od prvih dni njihove samostojnosti.

² Prav pri tem pomembnem vprašanju je EU razdeljena in nekatere države, kot so, Poljska, Švedska in 3 baltske države so za njihovo članstvo, so ostale do takega zagotovila odbojne, bodisi zaradi "širitvene utrujenosti, bodisi zaradi strahu pred rusko reakcijo (op. avtorja).

Zato so bile pomanjkanje vsesplošne podpore zahtevam po uvajanju principov pravne države, demokratičnih svoboščin in vrednot, ki jih spoštujemo v državah članicah EU, skupna značilnost njihovega notranjega političnega dogajanja. Tako medlo razpoloženje domačega političnega prostora je politikom dalo povsem proste roke, da so lahko v vodenju države zasledovali zgolj svoje koristi ter so v celoti zanemarili sinergijo ponujenega zgodovinskega trenutka³, ki bi jih lahko dokončno odtrgal od nekdanjih miselnih in vedenjskih vzorcev. Državljeni od svojih voditeljev namreč niso odločno zahtevali, da uresničijo potrebne reforme in tako v omenjenih državah ni bilo pravih pogojev za njihov skupni pohod z domačo politično elito po poti približevanja evropskim integracijam. Pokazalo se je, da samo spontano mahanje z zastavo EU še ne pomeni, da za tem v domačem okolju stoji vsebinsko in politična trdna politična platforma, ki je sestavljena iz celotne krivulje zahodno evropskih vrednot.

Zavedati se moramo še nečesa. Politične elite in družbeno okolje v omenjeni šesterici držav na našo integracijo gledata drugače, saj je – vsaj za enkrat – še ne vidijo kot neko privlačno geopolitično usmeritev, ampak bolj kot sredstvo, da bi z njeno pomočjo doma ustvarili svoj sistem demokracije, ki pa ne bi bil tako zelo podoben zahodno evropskim modelom. V teh državah uspešnost evropskega sodelovanja ne merijo po podobnih kriterijih, niti je ne vrednotijo po željah ali standardih, veljavnih v naši integraciji. Zato tudi tamkajšnje družbeno okolje na našo integracijo gleda različno: za elite v državah naše vzhodne sosesčine lahko EU v najboljšem primeru predstavlja le "omejeno uporabno" povezavo, ki bi jih sicer lahko delno oddaljila od Moskve, ne bi pa jim odvzela njihove politične moči, medtem ko za državljane v teh državah EU pooseblja le večje razvojne možnosti, ki jih prinašajo evropske investicije in evropsko tržišče.

Zapisano pa je vsebinsko in institucionalno v nasprotju z izraženimi pričakovanji in interesi držav članic EU, ki si želijo v teh državah doseči korenitejše notranje spremembe na področju vladavine prava, spoštovanja človekovih pravic in sprejemanja zahodno evropskih vrednot, kar bi njihovo ureditev začelo približevati minimalnim evropskim pravnim standardom. Ker take pripravljenosti v njihovem družbenem razvoju ni čutiti, znotraj naše integracije upravičeno prevladuje mnenje, da v primeru ponujenega članstva, te države ne bi bile sposobne uspešno izvesti potrebnih reform, kot bi si od njih v naši integraciji želeli.

³ Kot je to že v startu uspelo trem baltskim državam, ki so tudi bile del Sovjetske zveze (op. avtorja).

Ruska senca na evropski vzhodni soseščini ...

Večkrat je bila v našem diskurzu omenjena Moskva, kot zainteresirani deležnik in najvplivnejši dejavnik pri kakršnem koli urejanju odnosov z državami Vzhodnoevropske soseščine. Medtem ko lahko že v začetku brez pomisleka zapišemo, da neskladja pogledov na omenjeno regijo med Zahodom in Vzhodom⁴ ne vplivajo na notranjo politično dinamiko v omenjenih šestih državah, ki se odvija po njim lastni inerciji notranjih zakonitosti, pa ta neskladja, prav nasprotno, opredeljujejo in profilirajo ruski odnos do omenjene regije. Putinov najožji krog namreč na mednarodne odnose gleda v okvirih skupne ničelne vsote interesov nekaj najmočnejših držav in integracij v njihovih poskusih za prevzem dominacije in vpliva na mednarodnem prizorišču. V skladu s takim pogledom Moskva meni, da je takrat, ko je Srednjeevropske države in tri nekdanje sovjetske baltske republike prepustila Zahodu, v zadostni meri popustila Zahodu in, kot to zelo odkrito poudarjajo v Kremlju, tudi vplivni geopolitični sferi ZDA. Zato je zdaj Kremelj tako odločen v omenjeni regiji uveljavljati svoj vpliv.

Čeprav bi bila trditve lahko videti tudi kot zlovešča napoved vračanja v čase pred propadom nekdanje Sovjetske zveze, vseeno menimo, da si v Moskvi ne domišljajo, da bi lahko nekoč pod drugim imenom obnovili, ozemeljsko sicer zmanjšano, nekdanjo Sovjetsko zvezo. Bolj se nagibamo k oceni, da si v Kremlju precej močneje želijo, da bi bile novo nastale države bolj dovzetne za sodelovanje z Rusijo ter bi v veliko večji meri upoštevale tudi ruske varnostne in gospodarske interese v regiji. Končno, menijo v Kremlju, so bile kot nekdanje pokrajine in kasnejše sovjetske republike dolga stoletja del države, ki je obvladovala tudi to regijo. Tako razumevanje pa za Moskvo seveda pomeni, da se brez njenega soglasja v tem delu evropskega kontinenta stanje ne bi smelo spreminjati.

Za podkrepitev zapisane trditve je zelo indikativen že sam način ruskega odzivanja na poimenovanje omenjene regije s strani EU, ki jo imenuje Vzhodnoevropska soseščina. Ruski diplomati to poimenovanje zavračajo, rekoč, "da v nobenem primeru ne gre niti za skupno niti za EU soseščino, ampak samo za rusko soseščino", saj je slednja stoletja predstavljala del ene in enotne ruske države. Na ta način želi Moskva podkrepiti svoje pozicije, omejiti direktne poskuse

⁴ Mišljeno na odnose med transatlantskimi partnericami in Rusko federacijo (op. avtorja).

približevanja šestih držav evro atlantskim integracijam in izraziti svoje odločno nasprotovanje njihovem podpisovanju pridružitvenih sporazumov z evropsko integracijo⁵.

in morebitne politične posledice končanih ruskih vojaških manevrov.

Da Moskva v svojih odzivih na dogajanje v "svoji soseščini" misli zelo resno, dokazujejo tudi pravkar končani veliki vojaški manevri "Zahod – 17"⁶, ki so od 14. do 20. septembra letos potekali vzdolž ruskih meja: V Belorusiji, Kaliningradu, v Baltiku in v zahodni Rusiji. V zvezi Nato so manevre ocenili, kot "največje vojaške vaje ruske vojske" od konca Hladne vojne, medtem ko so v Kremlju izjavili, "da Zahod, kot vedno pretirava, saj so bili za njih manevri samo rutinsko preverjanje usposobljenosti ruske vojske". Pri tem pa zahodni politično vojaški eksperti dodatno poudarjajo, "da iz vojaškega vidika ni tako pomembno, kaj se je dogajalo na pravkar končanih manevrih, ampak kakšne bodo njihove geopolitične posledice".

In tu leži srž ruskega političnega odzivanja na poteze, ki jih v našem stoletju vlečejo zahodne države, kajti prav "post manevrsko obdobje" bo šele razkrilo pravo ozadje in vsebino ruskih strateških namenov z "našo Vzhodnoevropsko soseščino". Pri tem bo odločilen pokazatelj bodoče ruske usmeritve prav razvoj dogodkov v Belorusiji, kjer Rusija vzdržuje dve svoji vojaški bazi, katerih infrastrukturo je za potrebe pravkar opravljenih manevrov dodatno povečala in posodobila. Vprašanje je, ali bo ta infrastruktura po končanih manevrih ostala, ali pa jo bodo Rusi v celoti odstranili in obe bazi vrnili v prvotno stanje. Če temu ne bo tako in bosta ruski vojaški bazi zadržali povečano infrastrukturo iz časa zadnjih manevrov, se bo Natovo vzhodno evropsko krilo znašlo pod novimi varnostnimi pritiski in geopolitika omenjene regije se bo spremenila⁷.

Zato bo šele dogajanje po končanih manevrih "Zahod – 17" v resnici tisti najbolj zanimiv trenutek, ker bo razkril Putinove strateško razmišljanje in njegove politične usmeritve v regiji. Glede na to, da je Putinova Rusija v preteklosti že dokazala, da lahko v kratkem času uspešno

⁵ Uspela v primeru Armenije (op. avtorja).

⁶ Katerih del si je ogledal tudi ruski predsednik Putin (op. avtorja).

⁷ Tak razplet dogodkov bi lahko prisilil Washington da odloži načrtovano rotacijo čet in na Poljsko ter v baltske države pošlje nove vojaške okrepitve (op. avtorja).

prestavi svoje vojaške sile iz ruskih baz na katero koli bližnje ali daljno krizno žarišče, teoretično ne bi potrebovala sedanjih razširjenih vojaških oporišč v Belorusiji. Če pa se bo ,le odločila ravnati drugače, pa bo to pomenilo, da se je Putin odločil, tako Lukašenku, kot tudi zvezi Nato poslati dodatno politično sporočilo.

Pri tem seveda ne bi šlo v tolikšni meri za sporočilo o pripravljenosti ruskih in beloruskih sil na vojaško sodelovanje, kot pa bi šlo za odločno potrjevanje ruskega političnega nasprotovanja smerem notranjih procesov, k katerim se postopno obračajo nekatere države Vzhodnoevropske soseščine. Razumljivo nam je lahko, da bi bilo tako strateško razmišljanje jasno in razločno Putinovo dokazovanje vnovičnega potrjevanja ruskega prevzemanja političnega vpliva v omenjeni regiji ter zagotavljanje "posebnega" statusa, ki naj bi ga Rusijo znova pridobila v "svoji lastni soseščini".

Seveda pa bi sporočilo, v primeru, da se Putin odloči obdržati infrastrukturno razširjene in okrepljene vojaške baze na ozemlju Belorusije, vsebovalo še eno dodatno in zelo nevarno komponento. To bi bil najbolj razločen signal, da se je po aneksiji Krima⁸ ruski predsednik odločil Belorusijo spremeniti v svoje vojaške oporišče, usmerjeno proti Zahodu. Tako morebitno sporočilo pa ne bi jasno in razločno odmevalo samo v Washingtonu in državah članicah zveze Nato, ampak tudi v Ukrajini, na Kavkazu in državah v Srednji Aziji, kjer bi se že tako počasni poskusi demokratičnih reform, še dodatno upočasnili.

⁸ Po končanih Zimskih olimpijskih igrah leta 2014 (op. avtorja).